

Recep Şükrü GÜNGÖR*

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE İSLAMÎ UNSURLAR

Öz: Dede Korkut hikayelerinde İslamî özellikler görülmektedir. Hikayeler, İslamî düşünüş ve yaşayış biçimine göre şekillenmiştir. On iki hikayenin tamamında İslami unsur yer almaktadır. Dede Korkut boyu ilk Müslüman Türk Oğuz boyundandır. Hatta onların yaşadıkları çağ Hz. Muhammed'in yaşadığı çağdır. Beylerden Bügdüz Emen Hz. Muhammed'i görüp sahabesi olmuştur. Dede Korkut kitabına göre Oğuzlar, İslam'a candan bağlıdırlar ama bunun yanında Şamanlık töreleri de unutulmuş değildir. Dinde taassuba düşmemişler, yaptıklarını gönül hoşluğuyla yapmışlardır. Vatan için, namus için, anne-babayı korumak, kurtarmak için savaşmak, din için savaştır. Oğuzlar da bunu yapmışlardır. Hikayelerin genel atmosferi bu savaşlar üzerine kurulmuştur. Dede Korkut'a göre kadınlar toplumda saygın bir yere sahiptir. Namus kavramı çok önemlidir, uğruna can verilir. Asla yalan yoktur. Yalan çok kötüdür. Ahlaki değerler ön plandadır. Din nasihattir, ahlaklı yaşamaya çağrıdır. Dede Korkut hikayelerinde dile getirilen namus, aile, doğruluk da birer İslami unsurdur.

Türk halkında dilden dile aktarılan hikayelerin mevlit ve ilahilere tesir etmiş olabileceği düşünülmektedir. Dede Korkut, Oğuz Türklerinin İslamiyet'le birlikte yeniden toparlanacaklarını ve kıyamete kadar bu din üzerinde devam edeceklerini söylüyor.

Kitabı, mukaddimeden başlayarak taradık ve İslami unsur gördüğümüz, saydığımız yerleri tespit ettik. Muharrem Ergin'in çalışmasının esas alındığı bu çalışmada İslam unsurları belli bir metot sistematığı içinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, din, İslam, epik hikâyeler, hikâye.

ISLAMIC ELEMENTS IN DEDE KORKUT STORIES

Abstract: Many characteristics of Islam faith are so evidently to be witnessed along Dede Korkut Epic Stories that they originally have been shaped by Islamic thought and practices. The fact that Bügdüz Emen, one of the eminent leaders mentioned through the stories, had seen Prophet Muhammad in person and attained the honor of being one of His Companions gives the idea that Dede Korkut and Prophet Muhammad lived in the same slice of time. According to *the Book of Dede Korkut*, Oguz People were strongly faithful to Islam while Shaman traditions had not been fully forgotten. They did not fall in religious bigotry; they based their practice on complacency. They saw the fight for the sake of protecting motherland, parents and family, a sort of religious war. The general atmosphere of the stories were plotted upon those battles. Females, at the same time, bear a respectability and esteem in social life for Dede Korkut. The concepts

* Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi; repectsukrugungor@hotmail.com

of honor and chastity have a vital importance that lives could be given for them. Lying is strictly evil; lies do not exist in the social sphere as moral values remain at the forefront of the society. Likewise, religion is essentially nothing but advice and a call to a moral lifestyle. Clearly, all the values mentioned along stories – chastity, family, faithfulness, etc. – are at the same time Islamic virtues.

It has been thought that the stories transferred from generations to generations orally could have impacted upon the mawlıds and hymns. Dede Korkut specifically says that Ghuzz Turks shall recover and rebound by means of Islam and go on cherishing Islamic faith until resurrection.

The Book of Dede Korkut has been thoroughly examined, from the prologue to the index, and Islamic benchmarks have been underlined. Along this study, the precious work of Muharrem Ergin has been considered to be the master work, and Islamic virtues has been handled along a methodological system.

Key Words: Dede Korkut, religion, Islam, epic stories, stories.

Dede Korkut hikayeleri İslâmî unsurlarla bezenmiş, İslâmî düşünüş ve yaşayış biçimine göre şekillenmiştir. On iki hikayenin tamamında İslâmî unsur yer almıştır. İnanç bakımından Oğuzlar Müslüman'dır. Yaşadıkları çağ Hz. Muhammed'in yaşadığı çağdır. Beylerden Büğdüz Emen Hz. Muhammed'i görüp sahabesi olmuştur. Savaş başlamadan beyler daima arı sudan abdest alır iki rekat namaz kılar adı görklü Muhammed'e salavat getirirler. Bazılarının dini bilgisi zayıftır. Deli Dumrul Allah'ı bilmesine rağmen ilmihal bilgilerini bilmediğinden Azrail ile mücadeleye kalkışır. (Özsoy, 2006: 30) Dede Korkut Oğuzları, Müslümanlığa gönülden bağlıdırlar, Şamanlık töreleri de unutulmamıştır. Mutaassıp değildirler. İbadeti gönül hoşluğuyla yaparlar. (Kabaklı, 2006: 248)

Kur'an anne babaya uf bile demeyi yasaklıyor. Bu emri oğuzlar hayatlarına düstur ediniyorlar. Eskiden var olan anne baba saygısı İslâm'la pekişiyor, İslâm'la hayatımıza giriyor. Dolayısıyla bu hikayeler, Oğuzların İslâmî kimlikle ortaya koyduğu kahramanlık menkıbeleridir de denebilir. (Özsoy, 2006: 32)

Muharrem Ergin'in yayına hazırladığı Dede Korkut Kitabı'nı mukaddimeden başlayarak taradık ve İslâmî unsur saydığımız yerleri tespit ettik. On iki hikaye ve bir mukaddimeden meydana gelen Dede Korkut Kitabı'nın giriş bölümünden son hikâyeye kadar İslâmî unsurlarla dolu olduğunu gördük.

Dede Korkut'un peygamberimizin devrine yakın bir zamanda yaşadığını bu cümleden çıkarmak mümkün. "Resul aleyhisselam zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er ortaya çıktı. Oğuz'un o kişi tam bilicisi idi, ne derse olurdu. Gaipten türlü haberler söylerdi. Hak Taâla onun gönlüne ilham ederdi." (Ergin, 2005: 15) Dede Korkut'un İslâmî bir kimliğinin olduğunu söylemek çok iddialı olmasa gerek. Gaipten türlü haber vermesi, onun ozan kişiliğiyle ilgili olabileceği gibi keramet sahibi bir derviş

olabileceğinin de işaretidir. Bilge, hoca, şeyh makamları gibi bir makama sahip olduğunu tahmin ediyoruz. (Bayat, 2006: 122)

İslam dinine göre Hz. Muhammed, son peygamber ve ondan sonra elçi gelmeyecektir. Kıyamet kopuncaya kadar insanlığın peygamberi Hz. Muhammed olacak ve din de İslam olacaktır. Dede Korkut, Oğuz Türklerinin İslamiyetle birlikte yeniden toparlanacaklarını ve kıyamete kadar bu din üzerinde devam edeceklerini söylüyor. (Bayat, 2006: 120) “Âhir zamanda hanlık tekrar Kayı’ya geçecek. Kimse elinden alamayacak, âhir zaman olup kıyamet kopuncaya kadar. Bu dediği Osman neslidir, işte sürüp gidiyor.” (Ergin, 2005: 15) Kıyamet inancı İslam’ın en yaygın inançlarından. Diğer semavi dinlerde de bu inanç vardır. Bir önceki paragrafta Dede Korkut’un gaipten haber verdiği söyleniyor. Bu paragrafta da o haberlerden biri aktarılıyor.

Türk halkında dilden dile aktarılan hikayelerin mevlit ve ilahilere tesir etmiş olabileceği düşünülmektedir. “Allah Allah demeyince işler düzelmez.” Sözüyle S. Çelebi’nin mevlidi ve Yunus Emre’nin ilahileri arasında benzerlikler görülmektedir. Bu cümlelerin aktarıldığı paragrafta İslami olmayan bir unsur yoktur. Miras, misafire ikram, rızık, itaat, anne babanın çocuğu yetiştirme zorunluluğu gibi sosyal hayat unsurları dile getirilmiştir.

Misafir, İslam dininde önemsenmiştir. En iyi yiyeceklerden ikram etmeye, ona hürmet etmeye, onu iyi ağırlamaya önem verilmiştir. “Misafiri gelmeyen kara evler yıkılsa daha iyi.” (Ergin, 2005: 16) Misafirsiz evlere “kara” sıfatını yakıştıran Dede Korkut, Türk geleneğinde misafire verilen ehemmiyeti anlatıyor.

Yalan, dinde kesin bir hükümlle reddedilmiştir. “Yalan söz bu dünyada olunca olmasa daha iyi.” (Ergin, 2005: 16) Dede Korkut’ta dua bir tez konusu olabilecek kadar ciddiyet kesbediyor. Hikayelerin en önemli dini unsuru duadır. Her hikaye dua ile bitiyor. Ağzı dualı birisinden dua almak önemseniyor. Dede Korkut’un duası olmadan çocuğa isim verilmiyor, beye beylik, hana hanlık verilmiyor. Bütün işlerde dua dikkat çekiyor. “Üç otuz on yaşınız dolsun.¹ Hak size kötülük getirmesin, devletiniz devamlı olsun, hanım hey!” (Ergin, 2005: 16)

Bir babanın oğlu için duâsı, bir peygamberin ümmeti hakkındaki duâsı gibi makbuldür. Oradaki duaları: "Allah'ım, Sen ne yücesin"dir ve oradaki dirlik temennileri: "Selam"dır; dualarının sonu da: "Gerçekten, hamd alemlerin Rabbi olan Allah'ındır." (Kur'an, 2010: 208) diye biter. “Azıp gelen kazayı Tanrı savsın hanım hey.” “O övdüğüm yüce Tanrı dost olarak medet eriştirsin hanım hey!” (Ergin, 2005: 18)

¹ Yüz yıl yaşayınız.

“Ağız açıp över olsam üstümüzde Tanrı güzel. Tanrı dostu din ulusu Muhammed güzel. Muhammed’in sağ yanında namaz kılan Ebubekir Sıddık güzel. Âhir, otuzuncu cüz başıdır amme güzel. Hecesinde düz okunsa Yâsin güzel. Kılıç çaldı, din açtı erlerin şâhı Ali güzel. Ali’nin oğulları, peygamber torunları, Kerbelâ ovasında Yezidiler elinde şehit oldu. Hasan ile Hüseyin iki kardeş beraber güzel. Yazılıp düzülüp gökten indi. Tanrı ilmi Kur’an güzel. O Kur’an’ı yazdı düzdü, ülemalar öğreninceye kadar bekledi biçti, âlimler sultanı Osman Affan oğlu güzel. Çukur yerde yapılmıştır Tanrı evi Mekke güzel. O Mekke’ye sağ varsa esen gelse imanı bütün hacı güzel. Hesap gününde Cuma güzel. Cuma günü okuyunca hutbe güzel. Kulak verip dinleyince ümmet güzel. Minarede ezan okuyunca müezzin güzel. Dizini bastırıp oturunca helâli güzel. Şakağından ağarsa baba güzel. Yanaşıp yola girince kara erkek deve güzel. Sevgili kardeş güzel. Yan tarafta, ev yanında dikilse gelin odası güzel, uzunca çadır ipi güzel. Oğul güzel. Hiç birine benzemedi cümle âlemleri yaratan Allah Tanrı güzel. O övdüğüm yüce Tanrı dost olarak medet eriştirsin hanım hey!” (Ergin, 2005: 17) Bu paragrafta Dede Korkut kendi inanç kodlarını açıklıyor. İslami geleneğe uyarak sıralamaya da dikkat ediyor. Hz. Allah, Hz. Muhammed, sahabeler, torunlar... Hz. Ebubekir, Hz. Ali, Hz. Osman’ın adları geçiyor ama Hz. Ömer’in adı geçmiyor.

Kadın evin dayacağıdır. Kadın gidince ev dağılır. Misafir konusuna ilk paragrafta da değinmişti. “misafiri gelmeyen kara evler yıkılsa daha iyi.” demişti. Hz. İbrahim’den bize aktarılan misafire hürmet, misafirin azizliği burada da anlatılıyor. Tek başına sofraya oturmeyen Hz İbrahim’i milletimiz çok sevmiş ve örnek almıştır. Peygamberimizin de misafire önem verdiğini biliyoruz. “Ozan, evin dayacağı odur ki kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir içirir, ağırlar azizler gönderir. O Âyişe, Fatıma soyundandır hânım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin.” (Ergin, 2005: 18)

Dede Korkut, ahlâkını beğenmediği kadına “bebekleri yetişmesin.” (Ergin, 2005: 18) diyor. Çocuğu olmayanı kara çadıra koyduran Bayındır Han hikayesinde bu konu özellikle işleniyor. Soyun devamı için çocuğun olması gerek. İyi yetişmesi gerek. Dede Korkut, çocuksuzluğu öyle kötü görmüş ki, onların Allah’ın lanetine uğradığını düşünüyor. Töredeki durum dinle birleştiriliyor. Bu hikayelerde töre ile din iç içe verilmiş, törenin bazı unsurları dindeki gibi kutsallığını koruduğu görülüyor.

1. DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE İSLÂMÎ UNSURLAR ve DİNÎ İSİMLER

1.1 Dede Korkut Hikâyelerinde İslamî unsurlar

1.1.1 Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu

Hikayelerde Allah’ın çeşitli sıfatları kullanılmıştır: kadir, cebbar, settar, bîzeval... burada ve birçok yerde “taala” nitelemesi unutulmamıştır. İslam’da,

Dirse Han zor şartlarda bile arkadaşlarına kötü söylemiyor. Oğlu olduğunu bilmediği yiğidi kurtarmak için kendini feda ediyor. Onlara yalvarırken “Allah’ın birliğine şüphe yoktur.” gibi bir ifadeyi klişeleştirerek söylüyor. “Kırk yoldaşım aman, Tanrı’nın birliğine yoktur güman.” (Ergin, 2005: 34) Boğaç Han, babasını namertlerin elinden kırk yiğidin yardımıyla kurtarır. Bayındır Han bu haberi duyunca Boğaç Han’a beylik verir.

Bütün hâdiselerden sonra Dede Korkut gelir, Oğuznâme düzer ve deyiş der: “Onlar da bu dünyaya geldi geçti/ Kervan gibi kondu göçtü/ Onları da ecel aldı yer gizledi/ Fâni dünya yine kaldı/ gelimli gidimli dünya/ Son ucu ölümlü dünya/ Kara kara ölüm geldiğinde geçit versin/ Sağlıkta, akılla devletini Hak artırsın/ O övdüğüm yüce Tanrı dost olarak medet versin. Dua edeyim hânım: yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeyi büyük ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumamasın. Kanatlarının ucu kırılmasın. Koşar iken ak boz atın sendelemesin. Vuruşunca kara çelik öz kılıcın çentilmesin. Dürtüşürken alaca mızrağın ufanmasın. Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun. Ak sakallı babanın yeri cennet olsun. Hakkın yandırdığı çırağın yanadursun. Kadir Tanrı seni nâmerde muhtaç eylemesin hânım hey!” (Ergin, 2005: 36) Bu duadan ve deyişten Dede Korkut’un İslami ilimlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dua, Oğuzların yaşadığı bölgeye göre yapılmaktadır; dağ, ağaç, ırmak, kılıç, kuş, mızrak, ana, baba, eksenindedir.

Boğaç hikayesi nâmertlerin kötü, mertlerin ise iyi bir sona ulaşacakları temasını işlemektedir. Dirse Han ve oğlu Boğaç merttir. Kara dinli kâfirler ve Dirse Han’ın kırk yiğidi nâmerttir. Nâmert sinsi oyun yapar, arkadan vurur, yediği çanağı kirletir. O kırk yiğit de böyle davranır ve cezalarını çekerler. Kahramanlığın, yiğitliğin Hazret-i Ali’nin şahsında tecessüm eden İslami bir davranış olduğunu hatırlayalım. “Dirse Han oğlu Boğaç Han boyunda olduğu gibi Hızır, pek çok defa Sarı Saltuk’un da imdadına yetişmiş, onu zor durumdan kurtarmıştır. Kitâb-ı Dede Korkut kahramanları gibi Sarı Saltuk da katı yay çeken, mızrağının ucunda er böğürten, tek başına kâfir ordularına karşı savaşa giden, kaleleri tepip yıkan, tekfur sarayını yerle bir eden, dört nala at süren, yalın kılıç düşman üstüne üşüşen bir kahramandır.” (Akalin, 1988: 92)

1.1.2 Salur Kazanın Evinin Yağmalanması

Kazan Bey, yiğitleriyle eğlenir sonra ava çıkar. Evine bakması için de oğlu Uruz’u bırakır. Şökli Melik bu boşluktan yararlanıp Kazan’ın yurdunu talan eder. Uruz’u ve Burla Hatun’u esir alır ve Kocaoğlu Sarı Kulmaş’ı şehit eder, mallarına el koyar. “Kâfirin casusu casusladı, vardı kâfirler azgını Şökli Melik’e haber verdi. Yedi bin kaftanının ardı yırtmaçlı, yarısından kara saçlı, pis dinli, din düşmanı, alaca atlı kafir bindi, dörtnala hücum etti, gece yarısında Kazan Beyin yurduna geldi. Altın otağlarını kafirler yıktılar.” (Ergin, 2005: 39)

Kazan Bey savaşa çıkmadan önce kafir kızlarıyla eğlenmektedir. Sonra da kafir Şökli Melikle savaşmaktadır. Bu vuruşturmada ölenlere şehit deniyor. Kazan bey, İslam öncesi âdetlerini tamamen bırakmış değildir. Ama şehadetin içselleştirildiğini, yüceltildiğini görmekteyiz. Kafir sıfatıyla karşımıza çıkan kahramanlar hep kan dökücü, can alıcı, ev/yurt yıkıcı durumdadır. “pis dinli, din düşmanı”dır. Bazen de kafirler herhangi bir dine inanmaktadır.

Salur Kazan’ın evinin yağmalanması sırasında, Karaçuk Çoban’ın kaygılı rüya görmesi üzerine, bu hayra yorulmaz ve tedbir alınır. Salur Kazan da rüya görür, bu rüya onu kaygılandırır ve ülkesine döndüğünde ülkesini yağmalanmış olarak bulur. Kazılık Koca oğlu Yigenek de bir rüya görür. Ve bu rüya sonucu yoldaşlarıyla Düzmürd Kal’asına giderek babasını kurtarır. Rüya unsuru vahiy gelişinde de görülmüştür. İslam büyüklerinin hayatlarına rüyanın yön verdiği yer yer görülmektedir. Burada da rüyayla tehlikeden haberdar olma ve ondan kurtulma anlatılmaktadır. “Karacık çoban kara kaygılı rüya gördü. Rüyasından sıçradı ayağa kalktı. Kıyan Gücü, Demir Gücü bu iki kardeşi yanına aldı. Ağın kapısını berkitti.” (Ergin, 2005: 39) Çoban, hikayelerde güçlü karakterlidir. Peygamberlerin bir kısmının çobanlık yaptığı bilinmektedir. Kazan’ın bütün yurdu talan edildiği halde, çobanın feraseti sayesinde hayvanlara bir zarar gelmez. Çoban canı pahasına hayvanları korur.

Karacık çoban daha da ağır sözler söyler. Kafirin köpek kadar değeri olmadığını anlatır. Çoban, kafirlerle savaşır, kardeşleri şehit olur. Tek başına sapan taşıyla kafirleri püskürtür, kafirlerin cesetlerini yakar, kardeşlerini gömer, yolun kenarına oturup Salur Kazan için ağlar. O gece Salur Kazan da rüya yoluyla olan biteni öğrenir. Kara Göne, Kazan’ın rüyasını yorumlar. Rüyanın yarısını yorumlar, gerisini de “Allah yorsun” der. “...bre çoban uzağından yakınından beri gel, baş indirip bağır bas, biz kâfire selam ver öldürmeyelim. Şökli Melik’e seni iletelim, sana beylik verelim. Çoban der: Lakırdı söyleme bre itim kafir. İtim ile bir yalakta bulaşımı içen azgın kafir.” (Ergin, 2005: 40)

Salur Kazan yurda döner, çadırlar talan olmuş, yurtla söyleşir, kafirin geldiği yöne giderken önüne su çıkar, Salur Kazan su ile söyleşir: “Çağıl çağıl kayalardan çıkan su, ağaç gemileri oynatan su, Hasan ile Hüseyin’in hasreti su, bağ ve bostanın ziyneti su, Âyişe ile Fâtıma’nın bakışı su, ... Yurdumun haberini biliyor musun söyle bana, kara başım kurban olsun suyum sana.” (Ergin, 2005: 43) Su, Kazan’a ses vermiyor elbette. Kazan, su ile Hasan ve Hüseyin efendilerimizin Kerbela’da susuz kalışlarını hatırlatıyor. Haz. Âyişe ile Fâtıma’nın iffetini, temizliğini, duru imanlı oluşlarını hatırlatıyor. “Kurt yüzü mübarektir, kurt ile haberleşeyim dedi.” (Ergin, 2005: 43) Kazan kurtla söyleşiyor, kurdun özelliklerini sıralıyor. Kurt için mübarek sıfatının kullanılması dikkat çekici. Kurt ile Yusuf ile Züleyha hikayesini hatırlatıyor. Kazan, daha sonra köpekle söyleşiyor. Köpek atın ayaklarına sinince ona

nala yetişti, çal kılıcını ağam Kazan yetiştim dedi.” (Ergin, 2005: 54) Büğdüz Emen’in peygamberimizi gördüğü, ona sahabe olduğu gayet açık bir dille anlatılmıştır.

Savaştan önce ve savaş sırasında namaz kılma İslam dininde vardır. Cephelerimizdeki namazgahlar bunun açık delilidir. “Saymakla Oğuz beyleri tükense olmaz, hep yetiştiler. Arı sudan abdest alarak, ak alınlarını yere kodular, iki rekat namaz kıldılar. Adı güzel Muhammed’e salavat getirdiler, derhal kafire at saldılar, kılıç çaldılar.” (Ergin, 2005: 54) Dede Korkut’ta da savaşmadan önce namaz vurgulanmıştır. Namaz Allah’ın kat’i emridir. Her durumda yerine getirilmesi gereken bir ibadettir. Kazan, Oğuz beylerini yanına alarak Şöklü Melik’i yener. “beş yüz Oğuz yiğitleri şehit oldu.” (Ergin, 2005: 55) Esirleri kurtarır, mallarını alır, yurdunu yeniden kurar. Dedem Korkut gelip Oğuzname düzer ve dua eder. İlk hikayenin sonundaki dua burada tekrarlanmaktadır. Kazan sözünü tutar ve çobana tavla bakıcılığını verir.

Bu hikayede de mertlerle nâmertlerin savaşı, mertlerin galibiyeti anlatılıyor. Müslümanlar mert, kafirler nâmerttir. İlk hikaye boy içinde geçmekte iken bu hikaye kafirle Müslüman arasında geçmektedir. Burada iç ve dış Oğuz bir olup kafire karşı savaşmıştır.

1.1.3 Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek

Pay Püre, çocuğu olmadığı için ağlamakta, üzülmemektedir. Oğuz beyleri onun üzüntüsüne ortak olurlar: “Kudretli Oğuz beyleri yüzlerini göğe tuttular, el kaldırıp dua eylediler, Allah Taâlâ sana bir oğul versin dediler. O zamanda beylerin hayır duası hayır dua, bedduası beddua idi, duaları kabul olunurdu.” (Ergin, 2005: 58) Hikayenin anlatıldığı çağın eleştirisi yapılıyor. Dua yapanların samimiyetini sorguluyor. Eski beylerin bedduada da duada da samimi olduklarını, ağzlarının temiz olduğunu vurguluyor.

Dînî açıdan da oğulsuzluk iyi sayılmamaktadır. Beyrek’in meydana gelmesi için, bir ağzı dualının duasıyla yetinilmiyor. Beyler yüzlerini göğe çeviriyor, ellerini kaldırıp dua ediyorlar. Dilekleri yerine geliyor. Bay Püre Bey’in oğlu, Bay Bican Bey’in kızı oluyor. (Binyazar, 1976: 47-48)

Çocuğu olmayan, hikayelerin tamamında uğursuz görülmüş, ona kötü bakılmıştır. İslamda çocuğu olmayana kötü bakılmamış ama beddua edilen, ilenilen kişiler için halk arasında “çocuğu olmasın” ifadesi kullanılmıştır. Müşrikler, peygamberimizi “ebter” sıfatıyla nitelemeye çalışmışlar ama peygamberimizin soyu Hasan, Hüseyin ve diğer torunlarıyla devam etmiştir. “Oğuldan nasibim yok, kardeşten nasibim yok Allah Taala bana beddua etmiştir, beyler tacım tahtım için ağlarım, bir gün olacak düşeceğim, öleceğim, yerimde yurdunda kimse kalmayacak.” (Ergin, 2005: 58)

Çocuk Allah'ın insana verdiği emanettir. Çocuğu veren de alan da Allah'tır, düşüncesi hikayelerde telkin edilirken Allah'a imanla bağlılık da anlatılıyor. "Pay Piçen bey de yerinden kalktı, der: Beyler benim de hakkıma bir dua eyleyin, Allah Taala da bana bir kız versin, dedi. Kudretli Oğuz beyleri el kaldırdılar dua eylediler, Alla Taala sana da bir kız versin dediler. Pay Piçen Bey der: Beyler Alla Taala bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun, benim kızım Pay Püre beyin oğluna beşik kertme yavuklu olsun dedi." (Ergin, 2005, s. 59) Günümüzde daha çok oğlan çocuğu istenirken hikayelerde oğlan ve kız çocuğu isteniyor. Burada kız çocuğa sahip olmak oğlan çocuğa sahip olmak kadar onurlu bir durumdur. "beşik kertmesi yavuklu" meselesi halk hikayelerinde karşımıza çıkar. Kerem ile Aslı hikayesi bu mevzu temeline kurulmuştur. "Allah Taala Pay Püre beye bir oğul, Pay Piçen beye de bir kız verdi. Kudretli Oğuz beyleri bunu işittiler, şâd olup sevindiler." (Ergin, 2005: 59)

Pay Piçen'in oğlu, İstanbul'dan dönen bezirganları Gürcü eşkıyalardan kurtarınca bezirganlar ona hürmet ederler. Kahramanlık yaptığı anlaşılınca Dede Korkut gelir ve çocuğa dua eder, ad koyar: "...Allah Taala senin oğluna fırsat versin, sen oğlunu Bamsem diye okşarsın, bunun adı Boz Aygırlı Bamsı Beyrek olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin. Kudretli Oğuz beyleri el kaldırdılar dua kıldılar, bu ad bu yiğide kutlu olsun dediler." (Ergin, 2005: 62) Yine dua, yine isim verme. Dua ve isim vermeler törenle yapılıyor. Dede Korkut isim verirken babanın çocuğu hangi isimle çağırdığına, nasıl bir yiğitlik gösterdiğine dikkat ediyor.

Bamsı Beyrek yiğitleriyle ava çıkar, bir geyiği kovalarken bir otağ görür "Yeşil çayırın üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş, yarab bu otağ kimin ola der. Haberi yok ki alacağı elâ gözlü kızın otağıdır. Bu otağın üzerine varmağa hayâ etti." (Ergin, 2005: 62) İslam'da eve yaklaşmanın, girmenin kuralları vardır. İnsan, habersiz, rastgele kendi evine bile giremez. Eşine, çocuklarına seslenmek zorundadır. Başkasının evine izinsiz girilmez. Kapı üç kere aralıklı vurulur, açılmazsa dönülür, gidilir.

Banı Çiçek'in kardeşi Deli Karçar kız kardeşiyle evlenmek isteyeniyi öldürür. Bamsı Beyrek'in babası ziyafet verir. Orada Oğuz beyleri, bu işin çözümü için Dede Korkut'u görevlendirirler. Toplum hayatında duanın, ad vermenin, av avlamanın yanında kız istemeye gitmenin de topluca karara bağlandığını görüyoruz. Tabii bir istişare meclisinin kurulduğu görülmektedir. Dede Korkut'a iki at verirler, birine biner, birini yedekte çeker. İki çevik atla gitmesi Deli Karçar'a karşı bir önlemdir. Deli, saldırırsa atlardan biri yorulunca diğerine binecektir. Atlar Bayındır Han'ın tavlısından seçilerek getirilmiştir. Bayındır Han her türlü çözümün merkezidir. Beylerin, yiğitlerin, hanların şartsız itaat ettiği bir yöneticidir. Dede Korkut'un korktuğu başına gelir ve Deli Karçar onu kovalamaya başlar. "Dede Korkut'un ardından Deli Karçar erişti.

Dede şaşkına döndü, Tanrı'ya sığındı, ismi âzam duasını okudu. Deli Karçar kılıcını eline aldı, yukarısından öfke ile hamle kıldı. Deli Bey diledi ki Dede'yi tepeden aşağı çalsın. Dede Korkut dedi: Çalarsan elin kurusun dedi. Hak Taala'nın emri Deli Karçar'ın eli yukarıda asılı kaldı. Zira Dede Korkut keramet sahibi idi, dileği kabul olundu. Deli Karçar der: Medet aman el'aman, Tanrı'nın birliğine yoktur güman, sen benim elimi iyileştiriver, Tanrı'nın buyruğu ile, peygamberin kavli ile kız kardeşimi Beyrek'e vereyim dedi. Üç kere ağzından ikraz eyledi, günahına tövbe eyledi. Dede Korkut dua eyledi, Deli'nin eli Hak emri ile sapaşğlam oldu." (Ergin, 2005: 66) İsmi âzam duası Müslümanlar arasında okunagelmıştır. Deli Karçar'ın kılıcının havada kalması ile peygamberimizi öldürmek isteyen adamın kılıcının havada kalması arasında bir bağlantı kurulabilir. İslam inancının hayatın her karesine girdiğini görüyoruz. Hikâyelerde İslam dinini anlatma gayreti yoktur. Orada yaşanan hayat Müslüman Oğuz'un hayatıdır. Onu okuyan, dinleyen kişi bir Müslüman hayatla karşılaşacak ve İslam mesajını alacaktır. Hikâyeler hayatın içinden olunca mesajı da hayatın kendisi gibi çok yönlü, çok katmanlı oluyor.

"Allah'ın inayeti, erenlerin himmeti oldu, kızı aldım dedi." (Ergin, 2005: 67) Dede Korkut beylere gelir ve haberi böyle verir. Yaptığı işlerde asla kendine pay çıkarmaz. Allah'ın yardımı ve ermişlerin himmetine bağlar işlerin oluşunu. Beyrek Banı Çiçek'le nişanlandıktan sonra kafirlere esir düşer. Şöklı Melik'in kızının yardımıyla kurtulur. "Bre çobanlar bir kişi yolda taş bulsa yabana atar." (Ergin, 2005: 67) Yolda taş bulunca kenara atmak İslam geleneğinde bir kuraldır. Kimsenin ayağına taş değmesin istenir. Hazret-i Ömer'in sokağın ortasına su akıtan oluğu sökmesi de buna örnek bir hadisedir.

Beyrek, evine ozan kılığında gelir, kardeşlerine seslenir: "Üç gündür yoldan geldim, doyurun beni, üç güne kalmasın Allah sevindirsin sizi." (Ergin, 2005: 79) Kardeşleri onu tanımaz ve misafirperverliklerini gösterip doyururlar. Bu arada Beyrek'in babasının gözleri ağlamaktan kör olmuştur. Beyrek'in geldiğini duyunca şöyle der: "Pay Püre bey der: Oğlum olduğun şundan bileyim, serçe parmağını kanatsın, kanını mendile silsin, gözüme süreyim, açılacak olursa oğlum Beyrek'tir, dedi. Zira ağlamaktan gözleri görmez olmuştu. Mendili gözüne sürünce Allah Taala'nın kudreti ile gözü açıldı." (Ergin, 2005: 87) Burada Yusuf ile Züleyha hikayesinde geçen Yakup peygamber hatırlatılıyor. Yusuf'un gömleğini gözüne süren Yakup peygamber görmeye başlamıştı.

Yalancılıkla Banı Çiçek'i almaya çalışan Yaltacuk kaçır ve Beyrek'le Banı Çiçek'in düğünü yapılır. Beyrek arkadaşlarını da kurtarmayınca gerdeğe girmeyi kabul etmez. "Kudretli Oğuz beyleri arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere kodular, iki rekat namaz kıldılar. Adı güzel Muahmed'i yâd ettiler." (Ergin, 2005: 87) Şöklı Melik ve beylerini öldürüp kaleyi alırlar. "Kafirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar. Keşişlerini öldürdüler, ezan

okuttular. Aziz Tanrı adına hutbe okuttular.” (Ergin, 2005: 89) Müslümanlar aldıkları yerde mescit yaparlar, ezan ve hutbe okuturlar. Ayasofya’yı da mescit yapmışlardı.

Beyrek ve arkadaşlarının kurtuluşu sonunda kırk yiğitle kırk güzel evlenir. Toy, düğün olur. Dede Korkut gelir ve yine bu işi duayla tamamlar: “Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeyi koca ağacın kesilmesin. Ak sakallı babanın yeri cennet olsun. Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun. Oğul ile kardeşten ayırmasın. Âhir vaktinde arı imandan ayırmasın. Âmin âmin diyenler Tanrı’nın yüzünü görsün. Derlesin toplasın günahınızı adı güzel Muhammed Mustafa’nın yüzü suyuna bağışlasın hanım hey!” (Ergin, 2005: 89)

Bamsı Beyrek ile Kur’an’da geçen, sonradan bağımsız mesnevi olarak yazılan Kıssa-yı Yusuf arasında benzerlik bulunmaktadır. Bamsı Beyrek ile Kral Odysseus’un maceraları arasında da benzerlik vardır. Her ikisinin de kahramanları bir devdir. Tepelerinde birer gözleri vardır. Kyklop, deniz tanrısı Poseidon’un, Tepegöz ise bir peri kızının oğludur. İkisi de koyun ve insan yer. (Kabaklı, 2006: 252)

1.1.4 Kazan Oğlu Uruz Bey’in Esir Olduğu

Babasının ağlamasına bir mana veremeyen Uruz babasını Hıristiyanlığa gitmekle, keşişin elini öpmekle, kızıyla evlenmekle tehdit ediyor. “Kan Akbaza iline ben giderim, altın haça elimi ben basarım, papaz cübbesi giyen keşişin elini ben öperim, kara gözlü kâfirin kızını ben alırım, daha senin yüzüne gelmem.” (Ergin, 2005: 92)

Uruz, babasına seslenirken kurban ve baba unsurunu öne çıkarıyor. “Amma Arafat’ta kuzu kurban için, baba oğul kazanır ad için, oğul da kılıç kuşanır baba gayreti için, benim de başım kurban olsun senin için.” (Ergin, 2005: 96) Peygamberimize sahabeler “anam babam sana feda olsun” diyorlar, Uruz sahabelerin o sözüne gönderme yapıyor. Baba modeldir. Oğul babadan öğrenir. Dini de dünyayı da ilk önce anne baba öğretir.

Kazan Bey, oğluna nasıl savaşılacağını gösteriyor. Uruz da babasına itaat edip onu takip ediyor. Kur’an’da anne babaya, Allah’a isyanı emretmiyorsa itaat şart koşuluyor. “Kazan bey gördü ki kafir çok yaklaştı. Atından indi, arı sudan abdest aldı, ak alnını koydu, iki rekat namaz kıldı. Adı güzel Muhammed’i yâda getirdi, kara dinli kafiye göz karattı, haykırdı, at sürdü karşı vardı, kılıç vurdu.” (Ergin, 2005: 97) Savaş, savaştan önce abdest, salavat ve kılıç...

Kazan’ın hanımı Burla Hatun, oğlunu göremeyince ileniyor. “Hizmetkâr geldi nâip geldi, yalnız bir oğula yârab noldu, yalnız oğul haberini Kazan söyle bana, söylemez olursan yana yana beddua ederim a Kazan sana.” (Ergin, 2005: 100) Allah’a yakarıyor sonra da kocasına oğlunu soruyor ve doğru söylemezse onu beddua ile korkutuyor. Savaş sırasında Uruz esir düşmüştür. “Bulursam buldum, bulamaz isem Tanrı verdi, Tanrı aldı neyleyim, gelip kara feryadı

Dumrul'u fıkıh bilgisinden yoksun olduğu için eleştiren araştırmacılar ya kasıtlı hareket ediyorlar yahut kırsalda yaşayan halktan habersizler.

Azrail ölüm meleği. Dört büyük melekten biri. Korkuyu, dehşeti, ölümü kıyameti çağırıştırır. Allah'ın görevlendirmesiyle can alır, ocağa ateş düşürür. "Hak Taala'ya Dumrul'un sözü hoş gelmedi. Bak bak, bre deli kavat benim birliğimi tanımıyor, birliğime şükür kılmıyor, benim ulu dergâhımda gezsün, benlik eylesün dedi. Azrail'e buyruk eyledi kim yâ Azrail, var o deli kavatın gözüne görün, benzini sarart, dedi, canını hırıldat al dedi. Deli Dumrul kırk yiğidi ile yiyip içip otururken ansızın Azrail çıka geldi. Azrail'i ne çavuş gördü ne kapıcı. Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. Dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu." (Ergin, 2005: 114) Azrail'le söyleşen Deli Dumrul, onu çadırın içinde öldürmek, yiğidin canını kurtarmak ister. Burada Deli Dumrul'un "deli"liği unutulmamalı. Azrail kuş olur uçar. Dumrul, şahını alıp peşinden gider. Birkaç kuş vurup dönerken Azrail görünür, at ürker, Dumrul attan düşer, Azrail Dumrul'un göğsüne oturur. Dumrul yalvarmaya başlar. Allah'ın hoşuna gitmeyen sözleri sarhoşken söylediğini, canını bağışlamasını söyler. "Azrail: Bre deli kavat bana ne yalvarıyorsun, Allah Taala'ya yalvar, benim de elimde ne var, ben bir emir kuluyum dedi. Deli Dumrul der: Peki ya can veren can alan Allah Taala mıdır? Evet odur dedi. Döndü Azrail'e peki ya sen ne eylemekli belasın, sen aradan çık, ben Allah Taala ile haberleşeyim." (Ergin, 2005: 116) Azrail'i bu konuşmayla aradan çıkarıp aracısız Allah'la konuşmaya başlayan Deli yakarmaya başlar. Azrail'in kendi kendine hareket etmeyen, Allah'ın emriyle çalışan bir melek olduğu vurgulanıyor. Dumrul'un yakarışından, İslami bilgilerden tamamen uzak olmadığını anlıyoruz: "Yücelerden yücesün, kimse bilmez nicesün, güzel Tanrı, Nice cahiller seni gökte arar yerde ister, sen bizzat müminlerin gönlündesün, dâim cebbar Tanrı, benim canımı alacaksın al, Azrail'e almağa bırakma." (Ergin, 2005: 116) Dumrul'un, doğrudan Allah'a yalvarırken "müminlerin gönlündesün" ifadesiyle epeyce bilgi sahibi olduğunu görüyoruz. Kitabı bilgi olmasa bile irfani bilgiyi görmekteyiz. "Allah Taala'ya Deli Dumrul'un burada sözü hoş geldi. Azrail'e nida eyledi ki madem deli kavat benim birliğimi bildi, birliğime şükür kıldı, yâ Azrail, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı âzât olsun der." (Ergin, 2005: 117) Deli Dumrul anasına babasına gider, can ister, onlar can vermeye razı olmazlar. Deli Dumrul eşiyile vedalaşmaya gider, eşi vedayı kabul etmez. Beraber ölelim, beraber yaşayalım der. Bu durum Allah'ın hoşuna gider, canlarını bağışlar. Oğul kıymeti bilemeyen, fedakarlık yapmayan anne ve babasının da canını alır. "Azrail'in sayısız kanadı vardır. Bütün kanatları da elvan nurdandır. Bu yüzden de "al kanatlı" sözünden bir "al renk"ten çok "nurdan kanatlı" anlaşılmalıdır." (Gökyay, 2007: 999)

Hikayeler, Allah'a sesleniş bakımından yazıya geçirildiği dönem eserleriyle benzerlik gösterir: "Âşıkların canları anışınla tazelenen Tanrı! Ey önüne, dilberlerin güzelliğinden perde çekip yüzünü bu perdede gizliyen Tanrı"

(Cami, 1944: 1) “Deli Dumrul hikayesi, beşeri ve maddi kuvvetin ilâhi ve manevi kuvvet karşısında mağlup oluşunu anlatır.” (Kaplan, 1992: 24) “Deli Dumrul gibi gözü karadır. İblise karşı, cinlere karşı korkusuzca savaşır. Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü gibi Sarı Saltuk da Yiyir Alagöz’ü alt etmiş, Kaf Dağında gözleri tepelerinde olan bir kavmi kırmıştır.” (Akalin, 1988: 92-93) Hikayelerin giriş bölümünde anlatılan ve Âyişe soyundandır denerek övülen kadınlardan biri Banı Çiçek, biri de Dumrul’un eşidir. Dede Korkut gelir, destan söyler, deyiş der ve dua eder. Deli Dumrul’da bir kendine geliş ve nefis muhasebesi görülmektedir.

1.1.6 Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı

Kan Turalı’nın babası ihtiyarlamış, oğlunun mürüvvetini görmek istemektedir. Kız arar ama oğlunun istediği nitelikte kız bulamaz. Kan Turalı, Trabzon tekürünün kızının nâmını duyar. Babasının izniyle onunla evlenmeye gider. Trabzon tekürünün şart koştuğu boğayı alt eder, deveyi yener ve aslanı parçalar.

Bu bölümde “Kan Turalı cemâl ve kemâl sahibi idi.” (Ergin, 2005: 129) cümlesi dikkat çekiyor. Hem güzel hem davranış bakımından olgun bir delikanlı olduğu anlatılıyor. Yüz güzelliğine sahip yiğitlerin yüzlerini örttükleri anlatılıyor. “Oğuzda dört yiğit yüz örtüsü ile gezerdi. Biri Kan Turalı, biri Kara Çöğür ve oğlu Kırk Kınak ve boz aygırlı Beyrek.” (Ergin, 2005: 129) Beyrek hikayesinde de Beyrek, evine geldiği halde tanımazlar çünkü yüzü örtülüdür ve ozan elbisesi giymiştir.

Savaştan önce âdet hâline getirilen abdest, namaz ve salavattan, bu hikayede biri yerine getiriliyor. Bunun anlaşılır yanı da burada bir savaş değil imtihan olmasıdır. “Kan Turalı adı güzel Muhammed’e salavat getirdi, boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki boğayı kıcı üzerine çökertti.” (Ergin, 2005: 130) Boğayı yendikten sonra “adı güzel Muhammed’e salavat getirdi, boğanın önünden savuldu.” Boğayla boğuşmaya başlarken, boğuşma sırasında salavat getirir. Aslanla ve deveyle mücadele ederken de salavat getirir

Trabzon tekürü sözünü tutar, kızı Selcen Hatun’u Kan Turalı’ya verir. Sonra da pişman olup arkasından askerlerini gönderir. Kan Turalı, annesi ve babasının yanında düğün olmadan, onların rızasını almadan gelin odasına girmez. Dinlendikleri sırada kayın pederinin askerlerini görür: “Amennâ ve saddaknâ maksudumuz Hak Taala katında hasıl oldu deyip arı sudan abdest aldı. Ak atına bindi, adı güzel Muhammed’e salavat getirdi, kara elbiseli kafire at sürdü, karşı vardı.” (Ergin, 2005: 137) Kayın pederinin askerleriyle savaşır, askerlerin kimisini öldürür, kalanını da kovalar. Baba ocağına gelir. “Baba ocağını gördü Allah’a şükürler eyledi.” (Ergin, 2005: 142) Babasının, annesinin yanında düğün olur. Dede Korkut gelir dua eder.

1.1.7 Kazılık Koca Oğlu Yigenek

Yigenek, esir düşen babasını kurtarmaya gider. Yardımına gelen Oğuz beyleriyle Düzmürd Kalesi tekürüne yenilirler, perişan olurlar. “...Kazılık Koca Oğlu Yigenek, taze yigiticik yaradan Allah’a sığındı, ölümsüz mabudu övdü.” Bu hikayeye kadar savaşlardan önce muhakkak arı sudan abdest alınır, iki rekat namaz kılınır, peygamberimize salavat getirilirdi. Bu hikayede geleneğe uyulmuyor. Beyler de savaşı kaybediyorlar.

“Yücelerden yücesin, kimse bilmez nicesin, Aziz Tanrı, sen anadan doğmadın, sen babadan olmadın, kimsenin rızkını yemedin, kimseye güç etmedin, bütün yerlerde birsin, sen daim ve bâki olan Allah’sın, Âdem’e sen taç giydirdin, şeytana lanet kıldın, bir suçtan ötürü huzurundan sürdün, Nemrut göğe kalktı, karnı yarık balığı karşı tuttun, ululuğuna haddin yok, senin boyun kaddin yok, veya cism ile ceddin yok, vurduğunu unutmayan ulu Tanrı, bastığını belirtmeyen belli Tanrı, kaldırdığını göğe yetiştiren güzel Tanrı, kızdığını kahreden kahhar Tanrı, birliğine sığındım Rabbim Kadir Tanrı, medet senden, kara elbiseli kafire at tepiyorum, işimi sen yoluna koy.” (Ergin, 2005: 148) Yigenek’in yakarışından Oğuzların İhlas suresini ve peygamber kıssalarını iyi bildikleri, tevhid akidesini içselleştirdikleri anlaşılmaktadır. Nemrut’un isyanı bilinen menkıbelerdendir. Allah’ı öldürmek için kartal kanadıyla göğe yükselir ve Allah’ı öldürmek için ok atar, ok, ucuna balık kanı bulaşmış olarak Nemrud’a gelir. Nemrut Allah’ı yenemeyeceğini anlar ama inadında ısrar eder. Sonra da bir sineğe yenilir.

Yigenek, babasını kurtarır. “İssız yerin kurdu gibi uluştular, Tanrı’ya şükürler kıldılar.” (Ergin, 2005: 150) Kan Turalı beylerle kaleyi alır, kiliseyi yıkıp yerine mescit yaparlar ve hutbe okuturlar.

1.1.8 Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü

Oğuz ülkesini düşman basar. Oğuzlar kaçarken bir oğlan çocuğu düşer, kalır. Aslanla mağarada yetişir. Oğuz Han’a haber gider, ejderha gibi bir yılanın adama benzediği söylenir. Aruz, anlar ki sözü edilen, kaçtıkları sırada düşen oğludur. Eve getirir, adını Basat koyar. Ad koymayı Dede Korkut’un duasıyla yapan Oğuzlar ilk kez kendi başlarına ad koyarlar. “Büyük kardeşinin adı Kızan Selçuk’tur, senin adın Basat olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin.” Duayı babası yapar, adını babası koyar. “Yaşını Allah versin” ifadesiyle canı alacak olanın Allah olduğu hatırlatılır. Aruz’un çobanı Konur Koca Sarı Çoban, Uzun Pınar’da çeşme başında bir periyle birlikte olur, ondan da tek gözlü bir oğlan olur. Aruz, oğlanı evine alır, besler, büyütür. Ama adam azgını bir çocuktur. Çocukların kulaklarını, burunlarını yemeye başlayınca Aruz, çocuğu evden kovar. Tek gözlü çocuk dağa çıkar, harami olur. Tepegöz adıyla anılmaya başlanır. Peri anası oğluna yüzük takar, ok batmasın, mızrak işlemesin diye dua eder. Oğuz beyleri Tepegöz’ü öldüremezler ve elinden perişan olurlar. Başka yere göçmek isterler ama Tepegöz önlerine çıkar,

“Kâfir der: oğlan yenildinse Tanrı’na mı yalvarıyorsun, senin bir Tanrın var ise benim yetmiş iki puthanem var dedi. Oğlan der: Yâ âsi mel’un, sen putlarına yalvarıyorsan ben âlemleri yoktan var eden Allah’ıma sığındım dedi.” (Ergin, 2005: 175) “Hak Taala Cebrail’e buyurdu ki: Yâ Cebrail, var, şu kuluma kırk er kadar kuvvet verdim dedi. Oğlan kafiri kaldırdı yere vurdu. Burnundan kan düdüğü gibi fıskırdı. Sıçrayıp şahin gibi kafirin boğazını eline aldı. Kafir der: Yiğit aman, sizin dine ne derler, dinine girdim dedi. Parmak kaldırıp, şehadet getirip Müslüman oldu. Geri kalan kafirler bilip, meydanı bırakıp kaçtı.” (Ergin, 2005: 176)

Bayındır Han, Gürcistan sınırına Begil’i gönderir. Bir süre sonra Begil’i çağırır. Yiğitlik attan mı, senden mi der. Begil, benden der. Bayındır Han, verdiği atı alır. Begil eve gelir, Oğuz’a küser. Hanımı, rahatlasın diye Begil’i ava gönderir. Avda Begil attan düşer, yaralanır. Yaralandığını duyan Şöklü Melik, Begil’e ordu gönderir. Begil’in oğlu Emren düşmanı yener, komutanlarını da esir alır. Babası sevinir, ganimetlerden Bayındır Han’a pay gönderir. Bayındır Han, hatasını anlayan Begil’i huzuruna kabul eder, yer gösterir. Dede Korkut gelir, Oğuzname düzer ve dua eder. Burada komutanın sınaması dikkat çekiyor. Hazret-i İsa’nın başından geçtiği bir imtihanı hatırlatır. Kendini şu kayadan at bakalım ölüyor musun, ölmüyor musun? Şeytana cevabı çok ilginçtir: Allah kulunu sınar ama kul Allah’ı sınamaz, ona itaat eder. Begil benliğine yenik düşüyor. Yaşadığı olaydan ders çıkarıp hatasını anlıyor. Hatasını anladığı için de huzurda kabul ve iltifat görüyor. Güç ve kuvvet bizden değildir. Biz sadece bize verileni kullanırız. Çalışır, çabalarız ama Allah’ın takdirine de rıza gösteririz. Kısaca bu hikaye bize, kibirlenmenin makbul sayılmadığını anlatıyor.

1.1.10 Uşun Koca Oğlu Segrek

Uşun Koca’nın oğlu Egrek esir düşer. Ağabeyini kurtarmaya giden Segrek, kafirlerle türlü türlü savaşır. Sonunda ağabeyini kurtarır. Babası çadır diktirir, düğün yapar, onları evlendirir. Dede Korkut gelip destan söyler: “Evvel âhir uzun yaşın ucu ölüm. Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın. Günahınızı Muhammed Mustafa’nın yüzü suyuna bağışlasın. Âmin diyenler Tanrı’nın yüzünü görsün hânım hey!” (Ergin, 2005: 189)

1.1.11 Salur Kazan’ın Esir Olup Oğlu Uruz’un Çıkardığı

Bu hikayede Uruz, babasını kurtarmaya gidiyor. Ama bu hikayede savaş abdest, namaz ve salavatla başlamıyor. “Kazan der: Vallah billah doğru yolu görür iken eğri yoldan gelmeyelim... Kazan gönlüne der: Elhamdülillah benim oğlancığım büyük er olmuş.” (Ergin, 2005: 199) “Yürüyerek kafire at sürdüler, kılıç vurdular. Derelerde tepelerde kafire kırgın girdi. Kaleyi aldılar. Kilisesini mescit yaptılar.” (Ergin, 2005: 202)

Dede Korkut gelir, ilk hikayelerde geçen dualarını burada da okur. Bu hikayede gaflet anlatılıyor. Salur kazan uykusuna yenik düşer ve esir olur. Oğlu da onu düşman elinden kurtarır. Müslüman gaflete düşerse düşmana esir olur. Normal günde de nefis düşmanına yenik düşebilir ve esir olabilir. Her durumda uyanık olmayı tembihliyor.

1.1.12 İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü

Kazan evini yağmalatırken Dış Oğuz'u çağırmanınca, Dış Oğuz bundan hoşlanmaz, âsi olur. Dış Oğuz'un beyi Aruz, İç Oğuz'dan Beyrek'i çağırır. Sen de âsi ol der. Beyrek âsi olmayınca Aruz orada onun bir butunu keser. Beyrek ölür. Kazan Han, Beyrek'in öcünü almak için Dış Oğuz'a savaş açar. Düşman kafirle savaşırken birkaç yer hariç, abdest namaz salavat olurdu. Burada bu unsurlar yok. Kazan, Aruz'u öldürür. Diğer Dış Oğuz Beyler'i itaat ederler. Dede Korkut gelir, neşeli hava çalar, erenlerin başına neler geldiğini söyler: "Hanı dediğim bey erenler, dünya benim diyenler, ecel aldı yer gizledi, fânî dünya kime kaldı, gelimli gidimli dünya, son ucu ölümlü dünya, akibet uzun yaşın ucu ölüm, sonu ayrılık, dua edeyim hânım: Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın. Ak sakallı babanın yeri cennet olsun. Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun. Kadir Mevlâ seni nâmerde muhtaç etmesin. Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun. Âmin âmin diyenler Tanrı'nın yüzünü görsün. Derlesin toplasın günahınızı Muhammed Mustafa'ya bağışlasın hânım hey!" (Ergin, 2005: 212)

1.2 Dede Korkut Hikâyelerinde Dînî İsimler

Zeliha, Yezidiler, Şam, Osman Affan oğlu, Nuh, Nemrut, Mustafa, Muhammed, Muhammed Mustafa, adı güzel görklü Muhammed Mustafa, Musa, Mekke, Medine, Kerbela, Kelîm, İlyas, İbrahim, Hüseyin, Hasan, Firavun, Fatıma, Ayişe, Ebu Bekir Sıddık, Azrail, Ayasofya, Arafat, Hz. Ali, Âdem peygamber, Yâsin, Taala, Rab, Rahim, Rahman, Rahmet, Resulullah, Peygamber, Müslüman, Musa Kelim, çalab (Allah), Allah, abdest, ağzı dualı... (Gökyay, 2007: 484)

1.3 Dede Korkut Hikâyelerinde Dînî Kavramlar

Tövbe, teberrük, tekbir, tabut, şükür kılmak, şeytan, şehadet, şefkat, sübhanehu, selam, salavat, Pencik çıkarmak(ganimetlerden beşte birini Allah için ayırmak), parmak götürüp şahadet getirmek, ölüm, nikah, namaz, namus, mübarek, mescit, lailahe illallah Muhammedün Rasulullah, kurban, kilise, kara dinli, kafir, ismi azam, inşallah, iman, iki rekat namaz, himmet, helal etmek, günah, hak süphanehu, gazaya gitmek, ezel, din, din düşmanı, din serveri, din-i Muhammed, derviş, dergah, ata sözünü iki etmemek, amenna ve saddockna, amin, aleyhissalam, ağzı dualı, abdest...(Gökyay, 2007: 484)

Sonuç

Hikayelerde geçen “gani” kelimesi Allah’ın her şeyden müstağni, çok mal sahibi, çok cömert olduğu anlamındadır. Muharrem Ergin, bu kelimeye cömert, varından fazlasını istemeyen anlamını vermektedir. Allah güzeldir, güzeli sever. Hikâyelerde geçen görklü kelimesi Arapçadaki “cemil” kelimesinin karşılığında kullanılmaktadır. “Sen hep müminlerin gönlündesin.” ifadesi “Müminin kalbi Allah’ın arşıdır.” hadisini açıklar gibidir. “arı iman”, “âhir sonu”, “ölüm vakti”, “salavat”, “iki rekat namaz” gibi ifadeler tamamen İslam inancıyla ilgilidir.

Şehadet iki yerde geçiyor. Biri Tepegözde, biri de Begil Oğlu Emren hikayesinde. Şehade islamiyetin beş şartından birincisidir. Tepegöz’de Basat, kümbetten şehadet getirince kurtulur. Begil Oğlu Emren’de ise kafir Müslüman olur. İslam geleneğinde eserler, besmele, hamdele ve salvele ile başlar. Dede Korkut da bu geleneğe uyarak besmele ile başlamaktadır.

“Tanrı ilmi” ifadesi giriş bölümünde geçiyor. Kur’an demektir. Hikayelerde sıkça geçen namaz islamiyetin ikinci şartıdır. Arı sudan abdest alınır ve iki rekat namaz kılınır. Kiliseleri camiye çevirmeleri, hutbe okutmaları Oğuzların namaz kıldığını gösterir. Dede Korkut’ta namazla beraber kıyamet, âhiret inancı da sağlam bir şekilde işlenmiştir. “Sakalı uzun tat eri bunladıkta.” Sakalı uzun müezzin sabah ezanını okuyor. “Ayna günü okunanda hutbe görklü, kulak urup dinleyende ümmet görklü.” (Gökyay, 2007: 992) Cuma günü banyo yapılır, güzel elbiseler giyilir, camiye gidilir, huşu ile hutbe dinlenir, namazdan sonra caminin avlusunda Müslüman kardeşlerle hasbıhal edilir. Dertler dinlenir, dertlere çare bulunur. “Sağış gününde ayna görklü, ayna günü okunanda hutbe görklü, kulak urup dinleyende ümmet görklü, minarede bunlayanda fakı görklü.” (Gökyay, 2007: 993) Sağış günü, kıyamet günü; ayna günü, Cuma günü; minarede bunlayanda, minarede okuyunca; fakı, hoca demektir.

Dualar “Muhammed Mustafa’nın yüzü suyuna” şeklinde biter. Salur kazan su ile söyleşir: “Çağıl çağıl kayalardan çıkan su, ağaç gemileri oynatan su, Hasan ile Hüseyin’in hasreti su, bağ ve bostanın ziyneti su, Âyişe ile Fâtıma’nın bakışı su...” Su, hikayelerde aziz bir nesne olarak işleniyor. “Âdem mihr olarak Havva’ya tuz verdi. Tatlı su da Fatma’nın mihridir.” (Gökyay, 2007: 1009)

Bayındır Han’a pay çıkarılıyor. Bu durum “Ganimetin beşte biri Allah ve Rasulü’ne aittir. Ondan geri kalanı da sizindir.” (Rûdânî, 2012: 332) Hadisini hatırlatıyor. “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et.”, “Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını

tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.” (Kur’an, 17/23-24, 31/14, 2010: 283-411)

“Allah ve resulünden sonra kime itaat edelim diye sorulduğunda Hazret-i Resul-i Ekrem (s.a.v) “anana, sonra anana, sonra yine anana, sonra babana, sonra yakınlıklarına göre yakından yakına” buyurmuşlardır.” (Gökyay, 2007: 993)

Hz. Ebu’d-Derdâ’nın (ra), şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ben Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğunu işittim: “ Baba, Cennet kapılarının ortasıdır. İstersen o kapıyı kapat istersen, istersen koru!” (Rûdânî, 2012: 177)

Düldül, hazreti peygamberimizin atının adıdır. Gömlek haz. Yusuf’un gömleğini hatırlatır. Dede Korkut’ta gözüne mendil sürer. Hazreti Ali bir girişte bir de Beyrek’in öldürülmesi bölümünde geçmektedir: “Kadir Tanrı Beyrek’e rahmet kılsun. Şir-i merdan Hazret-i Ali’nün elinden şerâben tahura icmal Huda erzâni kılsun.” (Ergin, 2005: 89)

Dede Korkut hikâyeleri Türk Edebiyatı’nın temel eserleri arasındadır. İslamî unsurlar, Dede Korkut hikâyelerinin yapısını oluşturan ana unsurlar arasında yer almaktadır. “Dede Korkut hikayelerinde İslam tesirinin yüzeyde kaldığı ve bunun bir “ciladan ibaret olduğu” yolundaki görüş ilkin Berthold’dan gelmiştir. Fuat Köprülü de ‘bu eserde harici bir cila mahiyetinde olan İslam kültürü tabakası onun hakiki ideolojisini ve paganizm kalıntılarını layıkıyla örtmemektedir.’diyerek bu görüşe katılmaktadır. Abdülkadir İnan da Müslümanlığın bu hikayelerde yüzeyde kaldığı düşüncesindedir. Berthold, Müslümanlığa sadık kahramanların şehit olma uğruna savaştıklarını ama savaşa çıkmadan önce meyhanede birkaç gün geçirdiklerini söyler. Bunun İslamiyet’i Oğuzlara yayan kişinin güçsüzlüğünden kaynaklandığını anlatır. (Gökyay, 2007: 987) Berthold’un sözünü ettiği meyhane bir hikayede geçiyor, bütün Oğuzların hayatına şamil kılınacak bir durum değil. Ettore Rossi, Berthold’un fikirlerinin düzeltilmesi gerektiğini savunuyor. “İslamiyet ciladan ibaret” (Gökyay, 2007: 987) sözünü abartılı buluyor. İslamiyet’in, hikayelerde yer yer yüksek seviyeye ulaştığını söylüyor. Şükrü Elçin (1962) Nemeth Armağanı’ndaki makalesinde, Dede Korkut hikayelerindeki menkıbelerden hareketle İslami unsurların çokça işlendiğini anlatmaktadır.

Kaynakça

- Arat, Reşit Rahmeti. (2007), Kutadgu Bilig, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bayat, Fuzuli. (2006), Oğuz Destan Dünyası, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Binyazar, Adnan. (1976), Dedem Korkut, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit. (1980), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 4. baskı, Doğu Matbaası, Ankara.
- Ebü'l-Hayr-ı Rûmî. (1988), Saltuk-nâme II, Haz. Dr. Şükrü Halûk Akalın, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem. (2005), Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gökyay, Orhan Şaik. (2007), Dedem Korkut Kitabı, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- İmam Muhammed bin Muhammed bin Süleyman er-Rûdânî. (2012), Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'ul-fevâid), Cilt I-II, İz Yayınları, İstanbul.
- Kabaklı, Ahmet. (2006), Türk Edebiyatı Cilt. I., Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet. (1992), Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Kur'an. (2010), Diyanet İşeri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Molla Cami, (1944), Salaman ile Absal, haz. Abdülvehhab Tarzi, Maarif Matbaası, İstanbul.
- Muallim Naci. (2009), Lügat-i Naci, haz. Ahmet Kartal, 1. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Elçin, Şükrü. (1962), Dede Korkut Kitabı'nda İslâmî Unsurlar, Nemeth Armağanı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. s.145-154.
- Örneklerle Türkçe Sözlük. (1996), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özsoy, Bekir Sami. (2006), Dede Korkut Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Pala, İskender. (2011), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, 20. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Şemseddin Sami. (2010), Kamus-ı Türki, 1.baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul.